

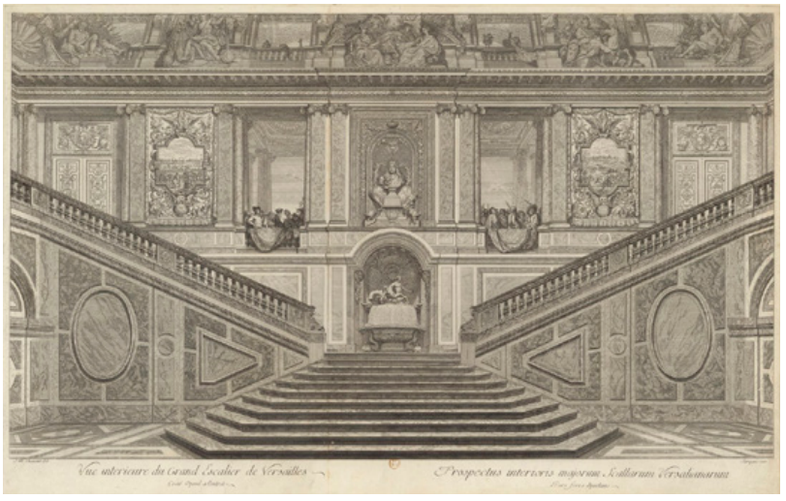
RĂZVAN-IULIAN RUSU

Bordes tussen oost en west

In het trappenhuis van Paleis Het Loo is een bijzonder kunstwerk te zien: het op één na grootste schilderij van Nederland. Een opvallend detail zijn de zeven mannen die nonchalant op de geschilderde balustrade leunen. Hun oosters aandoende kleding springt meteen in het oog. Lange tijd wist bijna niemand wie deze mannen zijn of waarom ze daar staan. Dankzij een beurs van de Vereniging Rembrandt kon diepgravend onderzoek worden gedaan – en dat bracht verrassende antwoorden aan het licht.

Het landgoed Het Loo werd in 1684 eigendom van de Oranjes, toen koning-stadhouder Willem III (1650-1702) het kocht. De bouw van het centrale deel van het nieuwe paleis – het *corps de logis* – begon op 18 april 1685. In eerste instantie was dit bedoeld als jachthuis. Toen Willem III en zijn vrouw Mary II Stuart in februari 1689 koning en koningin werden van Engeland, Schotland en Ierland besloten ze Het Loo te vergroten om hun nieuwe koninklijke status te benadrukken. De werkzaamheden begonnen in de zomer van datzelfde jaar. Ter versiering van de grote trap in het hart van het paleis werd opdracht gegeven tot het maken van een enorme wand- en plafondschildering. Men vermoedt dat deze in 1692 of 1693 voltooid was.

De schildering toont een zuilengalerij met doorkijkjes naar weidse vergezichten. Zeven mannen, rijk uitgedost in 'oosterse' kleding, leunen tegen de balustrade, terwijl ze praten of om zich heen kijken. Het ontwerp is gemaakt door de Franse interieurarchitect Daniël Marot (ca. 1661-1752), die nauw betrokken was bij de bouw van Paleis Het Loo. De uitvoering wordt toegeschreven aan Robert Duval (1649-1732), de hofschilder van Willem III. Soortgelijke schilderingen, vooral op plafonds, waren al te vinden in de Republiek. Eén daarvan is het monumentale plafond van de vergaderzaal van de Eerste Kamer op het Binnenhof; een tweede is te vinden aan de binnenkant van de koepel van het statige huis Trompenburgh in 's-Graveland.

Vue intérieure du Grand Escalier de Versailles
Louis Surugue
1721. Ets en gravure, 41,2 x 64,3 cm
BIBLIOTHÈQUE NATIONALE DE FRANCE, PARIJS

VERSAILLES ALS VOORBEELD

De trompe-l'oeil muurschildering op Het Loo is hoogstwaarschijnlijk geïnspireerd door één specifiek voorbeeld: de beroemde *Escalier des Ambassadeurs* in Versailles, voltooid in 1679 en helaas al in 1752 verwoest. Willem III was tot aan zijn dood een rivaal van de Franse koning Lodewijk XIV, en Het Loo werd dan ook gebouwd als een bescheidener architectonisch antwoord op het grootse paleis van Versailles. Dat juist dit Franse trappenhuis als voorbeeld werd genomen, is goed te verklaren. Willem III had al in 1685 via zijn ambassadeur aan het Franse hof ontwerpen voor het corps de logis opgevraagd bij de Académie Royale d'Architecture in Parijs, dus het is duidelijk dat hij naar vergelijkbare voorbeelden in Frankrijk keek. Bovendien was Marot, de ontwerper van de schildering op Paleis Het Loo, een Franse emigrant met nauwe banden met de kunstenaarswereld rond Versailles. De ontwerpen van beide muurschilderingen lijken ook sterk op elkaar.

GROTE TURKSE OORLOG

Over de bouw van de trap en de decoratie ervan is weinig archiefmateriaal bewaard gebleven. In de Haagse archieven zijn echter wel andere documenten te vinden die helpen om de bredere context te begrijpen waarbinnen de muurschildering tot stand kwam.

Het laatste decennium van de 17de eeuw was een periode vol politieke spanningen in Europa. Vrijwel het hele continent was tegelijk betrokken bij twee grote oorlogen. In de Grote Turkse Oorlog vochten verschillende Europese mogendheden, waaronder het Heilige Roomse Rijk, tegen het Ottomaanse Rijk. Tegelijkertijd vond de Negenjarige Oorlog plaats, waarin een bondgenootschap van onder andere de Republiek, Engeland en het Heilige Roomse Rijk de strijd aanging met Frankrijk. Willem III was de oprichter van de anti-Franse coalitie en daarmee een centrale figuur in de Negenjarige Oorlog. Omdat hij zijn hele leven een felle tegenstander was van Lodewijk XIV, probeerde hij zijn bondgenoot, keizer Leopold I, over te halen om vrede te sluiten met de sultan. Zo konden ze hun krachten bundelen om zich volledig te richten op het verslaan van de Franse koning.

Zo zette Willem III zich actief in om vrede te brengen tussen de twee belangrijkste partijen in de Turkse Oorlog: het Ottomaanse Rijk en het Heilige Roomse Rijk. Uit brieven in het Koninklijk Huisarchief blijkt Willems rol als diplomatiek bemiddelaar in dit conflict. Hij schreef op 21 en 23 juli 1692 aan zowel sultan Ahmed II als Leopold I in een poging beiden tot vrede te bewegen. Als stadhouder van de Republiek én koning van Engeland stuurde hij hiervoor ambassadeurs naar Wenen en Istanbul.

De muurschildering in het trappenhuis van Het Loo is uniek in Nederland. Het is namelijk het enige bekende kunstwerk voor het hof waarop alleen oosterse mannen zijn afgebeeld. Ook binnen het oeuvre van Marot is dit ontwerp bijzonder en opvallend. Uit nader onderzoek naar hun kleding blijkt dat deze figuren geen echte personen voorstellen, maar algemene types die horen bij het Ottomaanse hof. Het landschap op de achtergrond stelt waarschijnlijk de Bosporus voor, de zeestraat die door Istanbul loopt en

Gezicht op de grote trap van Paleis Het Loo, Apeldoorn, 2025

Foto: Erik van Rosmalen

Gezicht op Istanbul vanaf de Nederlandse ambassade in Pera
Jean Baptiste Vanmour
ca. 1720-37. Olieverf op doek, 142 × 214 cm
RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Foto's: Erik van Rosmalen

Restanten van de oorspronkelijke schildering door Robert Duval op de oostwand van de grote trap, foto uit 1898, Paleis Het Loo, Apeldoorn

het Europese en Aziatische continent van elkaar scheidt. Mogelijk is de ruïne aan de oostwand die van het kasteel van Roemelië, ook wel het Fort van Europa, een historisch belangrijk fort aan de Europese kant van Istanbul dat de Ottomaanse verovering van Constantinopel symboliseert.

Kort samengevat brengt de muurschildering Europa en Azië symbolisch samen op Het Loo. De voorstelling is een allegorie op Willems ambitie om vrede te sluiten tussen het Heilige Roomse Rijk en het Ottomaanse Rijk. Tegelijkertijd presenteert zij Willem III als een volwaardig tegenhanger en alternatief voor de Zonnekoning, Lodewijk XIV.

WITGEPLEISTERD

Ruim een eeuw lang behield de grote trap zijn oorspronkelijke gedaante, met muurschilderingen in olieverf op stucwerk. Dat veranderde in de Franse tijd. Toen Lodewijk Napoleon in het najaar van 1806 op Het Loo arriveerde, bleek de schildering door de inwerking van vocht ernstig beschadigd. Hij gaf opdracht om de muren wit te pleisteren. Bijna de hele 19de eeuw hingen er schilderijen en wapenborden tegen deze witte muren. Dat bleef zo tot koningin Wilhelmina in 1898 werd ingehuldigd. Zij wilde het paleis terugbrengen in de 17de-eeuwse staat en liet het pleisterwerk verwijderen. Toen kwamen de restanten van de oorspronkelijke muurschildering weer tevoorschijn.

De jonge koningin gaf de Rotterdamse interieurschilder Willem Adrianus Fabri (1853-1925) de op-

dracht om het trappenhuis volledig te herstellen in 17de-eeuwse stijl. Hij baseerde zijn reconstructie op de originele restanten van de schildering, die van de muur waren gehaald om te worden onderzocht en overgezet op doek. Daarnaast gebruikte hij de prent die Daniël Marot had gemaakt nadat het oorspronkelijke werk was voltooid.

Toch heeft Fabri zich enige creatieve vrijheid gepermitteerd, ook omdat op bepaalde punten te weinig restanten waren om zich op te baseren. Ook andere mensen die actief waren binnen de hofkringen, zoals de architect Johannes van Nieukerken (1854-1913) en de rijksambtenaar Victor de Stuers (1843-1916), kwamen met voorstellen voor reconstructie en uitbreiding van het werk. Bovendien heeft hij met bepaalde ideeën gespeeld. De schilderingen die bezoekers nu zien, zijn het resultaat van deze reconstructie uit het begin van de 20ste eeuw, gebaseerd op de overgebleven delen uit de 17de eeuw. Juist deze historische gelaagdheid maakt de muurschildering tot bijzonder Nederlands erfgoed.

Het volledige verhaal hierachter zal centraal staan in de tentoonstelling die medio april 2026 opent in Paleis Het Loo. Ter gelegenheid daarvan verschijnt ook een publieksboek.

Deel van de trap van het koninklijk Paleis Het Loo
Daniël Marot
1692-1712. Ets, 27,2 x 19,6 cm
PALEIS HET LOO, APELDOORN

Răzvan-Iulian Rusu is kunst- en cultuurhistoricus